

140 godina Hrvatskoga planinarskog društva

Piše: ŽELJKO POLJAK

Osnivačka skupština održana je u Prirodoslovnom muzeju na zagrebačkom Gornjem gradu, na što danas podsjeća spomen-ploča u predvorju, postavljena 1974. prilikom stoljetnice osnivanja

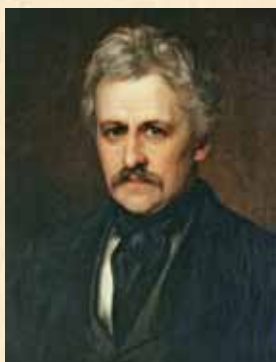
„Gradska kuća“ na Sljemenu 1877. – prva planinarska kuća u Hrvatskoj

Ove godine hrvatski planinari s ponosom obilježavaju 140 godina organiziranoga planinarstva, jer je 1874. osnovano Hrvatsko planinarsko društvo (HPD). S ponosom zato jer su deveti narod na svijetu koji je osnovao takvo društvo, iste godine kad i alpinistička velesila Francuska, makar Hrvatska nema vrha visokog niti 2000 metara. O povijesti hrvatskog planinarstva napisano je nekoliko debelih knjiga, a ovdje ćemo istaknuti samo neke pojedinosti po kojima se ono ističe u svijetu.

U planinarskoj književnosti, koja je u alpskih naroda posebna grana književnosti, hrvatska je najstarija na svijetu! Prvu knjigu, nadahnutu doživljajem planine Dinare i Velebita, napisao je pjesnik Petar Zoranić Ninjanin 1536. (tiskana u Veneciji 1569.). Nije čudno da za nju svijet ne zna jer je – koje li sreće u nesreći! – poslije stoljeća krvavih ratova ostao sačuvan samo jedan jedini primjerak. Čuva ga HAZU u Zagrebu i u zadnjih pola stoljeća nekoliko je puta objavljen pretiskom.

Prvi alpinistički uspon u Hrvatskoj, to jest uspon kroz stijenu, izveden je mnogo prije osnivanja HPD-a, u vrijeme kad se za takvu vrst športa u svijetu još malo znalo i - što je gotovo nevjerojatno – izvela ga je 1843. jedna žena. Bila je to pustolovka ilirkinja Dragojla Jarnević, a vrlo je slikovito opisala svoj uspon kroz stijenu Okića u Samoborskom gorju u svom „Dnevniku“ koji je u cijelosti tiskan tek u našem stoljeću.

Dr. Josip Schlosser, liječnik, botaničar i prvi predsjednik HPD-a

I prvi planinarski objekt podignut je još prije osnutka HPD-a. Zagrebački purgeri Vilim Lovrenčić i Andrija Meško skupili su 1870. među građanima novac kojim su na Sljemenu iznad Zagreba dali sagraditi drvenu razglednu piramidu.

Za početak organiziranog planinarstva veže se legendarni „trojni susret“ u Ogulinu. Ugledni austrijski matematičar i planinar iz Graza prof. dr. Johannes Frischauf (1837.-1924.) sastao se 1874. u Ogulinu, nakon silaska s Kleka, s dvojicom časnika – budućim književnikom Budom Budisavljevićem i sinom bana Mažuranića Vladimirom, te ih uvjerio u potrebu da se u Hrvatskoj osnuje planinarsko društvo. Budući da ih je za Ogulin vezala služba, njih dvojica su pismom nagovorila prijatelja prof. dr. Gjurju Pilara (1846.-1893.) sa Zagrebačkog sveučilišta da organizira prvu skupštinu. Ona je održana u Prirodoslovnom muzeju u Gornjem gradu, na što danas podsjeća spomen-ploča u predvorju postavljena 1974. prilikom stoljetnice osnivanja. Važno je istaknuti da

je HPD osnovan iste godine, a i s mnogim istim osnivačima, kad i Zagrebačko sveučilište, Hrvatski liječnički zbor i Hrvatski sokol...

Željezna piramida na Sljemenu

Prvu četvrt stoljeća HPD se od ostalih planinarskih društava u svijetu razlikovao po naglašenim kulturnim i znanstvenim zadacima. Naime, gorska Hrvatska bila je tada puna nepoznanica i najprije ju je trebalo istražiti. Prvi predsjednici HPD-a bili su uglavnom istaknuti znanstvenici. Dr. Josip Schlosser (1808.-1882.) bio je

Prvi broj „Hrvatskog planinara“ iz 1898.

liječnik koji se istaknuo kao osnivač hrvatske botanike; ilirac Vatroslav Vukotinović (1813.-1893.) bio je po svom raznolikom djelovanju smatran hrvatskim enciklopedistom; dr. Josip Torbar (1824.-1890.) bio je predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, itd.

Spomenuti Schlosser dobio je za znanstvene zasluge plemićki naslov Vitez Klekovski jer je svojim botaničkim otkrićima na Kleku i Risnjaku uzbudio europske znanstvene krugove. Prvi HPD-ov službeni izlet održan je 1875. na Oštrcu i Plešivici u Samoborskom gorju, o čemu su tiskom objavljeni opširni izvještaji. Zahvaljujući HPD-ovom ugledu, poglavarstvo grada Zagreba nije moglo odbiti zahtjev da se planinarima na Sljemenu prepusti gradska lugarnica i tako je 1877. otvoren prvi planinarski dom u Hrvatskoj.

Članstvo u HPD-u bilo je do Prvog svjetskog rata prilično ekskluzivno. Članom je mogla postati samo ugledna osoba za koju su jamčila dva člana, tako da je HPD s vremenom postao gotovo aristokratsko društvo. Od tridesetak članova utemeljitelja (za taj status trebalo je uplatiti vrlo visoku donaciju), trećina su bili pripadnici plemstva, među njima i mađarski grof Khuen-Hedervary, hrvatski ban od 1883.-1903. No to nije spriječilo HPD da u duhu slavenske solidarnosti protiv austrougarskog pritiska, 1899. organizira u Zagrebu veličanstveni doček češkim planinarima na kojem je više tisuća Zagrepčana načinilo špalir od kolodvora do Jelačićeva trga, pjevajući i kličući Česima.

U tom razdoblju HPD-ov najzamašniji pothvat bila je izgradnja željezne piramide na Sljemenu jer je drvena dotrajala. Valja joj pokloniti nekoliko riječi jer su uz nju vezane emocije brojnih naraštaja do dana današnjeg i jer ona jednako stabilna postoji i danas, nakon više od 130 godina. HPD je raspisao natječaj i kao najbolju izabrao ponudu jedne bečke tvrtke, piramidu donekle nalik Eiffelovom tornju u Parizu. Osam tona dijelova, od kolodvora u Zagrebu do Sljemena, prevezla je karavana od stotine seljačkih kola. Na svečanom otvorenju 1889. bilo je mnoštvo Zagrepčana, a svirala su tri orkestra. Piramida je radi izgradnje TV-tornja 1959. premještena na najviši vrh Samoborskog gorja Japetić, gdje i danas stoji.

Poslije znanstvenika, predsjednik HPD-a tridesetak godina (sve do konca Prvog svjetskog rata), bio je grof Miroslav Kulmer (1861.-1943.), poznat kao darežljivi mecena. Među ostalim, dao je 1898. o svom trošku sagraditi put od Kraljičina zdenca na vrh Sljemena. Planinari su taj put u znak zahvalnosti nazvali imenom njegove supruge – Elvirinim putom, a književnik Franjo Marković ispjevao je tom prilikom odu zahvalnicu. Markovićeve je zasluga da je HPD 1898. pokrenuo svoj mjesečnik „Hrvatski planinar“ koji – to valja posebno istaknuti – još i danas izlazi pod istim imenom. I ne samo to, nego je 2008. svih stotinu njegovih godišta u cijelosti digitalizirano, amaterski pothvat kakav dotle u Hrvatskoj nije uspio ni profesionalnim ustanovama!

Naslovna stranica Zoranićevih „Planina“

Nakon grofa Kulmera, vodstvo HPD-a bilo je do Drugoga svjetskog rata u rukama političara, i to radićevaca, s izraženom hrvatskim i antiunitarističkim obilježjem. U njihovo doba, HPD je širom otvorio vrata građanskom sloju. Zahvaljujući vrlo dinamičnom predsjedniku dr. Ivanu Krajaču (1877.-1945.), HPD se - gotovo nevjerovatno - omasovio s 300 na gotovo 8000 članova. Krajač je, usto, planinarstvo preusmjerio na južne hrvatske planine, pogotovo na Velebit. Osnovane su brojne društvene podružnice širom Hrvatske i Bosne koje su sagradile velik broj planinarskih kuća. Tako je podružnica „Bjelašnica“ iz Sarajeva sagradila kuću Vilić na Čvrstnici (1961. m), najvišu u povijesti hrvatskog planinarstva. Agilna podružnica „Mosor“ iz Splita sagradila je nekoliko kuća, među njima danas legendarni dom na Mosoru.

Dom na Sljemenu imao je tragičnu povijest. Prvi Tomislavov dom nastao je 1925. prigradnjom staroj sljemenskoj društvenoj kući, a kako se te godine slavila tisućljetnica hrvatskog kraljevstva nazvan je Tomislavovim domom. Nažalost, ta golema drvena zgrada do temelja je izgorjela 1934., nakon čega je velikom sabirnom akcijom po cijeloj Hrvatskoj („Jedan dinar za jednu ciglu“) skupljen novac za novi Tomislavov dom. Sagrađen je 1937. po zanimljivoj

Hrvatska ženska ekspedicija Mt. Everest 2009.

nacrtu istaknutog arhitekta Stjepana Planića (1900.-1980.) u obliku trokake zvijezde, što je tada pobudilo zanimanje arhitekata širom Europe. Nažalost je i taj dom 1964. stradao u požaru i danas nije u vlasništvu planinara.

Malo tko zna da je poznati dom Zavižan na Velebitu dao 1927. sagraditi Krajač i da je do rata nosio njegovo ime. Krajač je kao nepoćudan HSS-ovac 1945. nestao negdje na Križnom putu, tako da mu se ni grob ne zna, a s doma je brisano njegovo ime...

Hrvati – protagonisti planinarstva u BiH

Iz međuratnog razdoblja treba spomenuti kao našu možda najveću planinarsku atrakciju svih vremena, izgradnju visinskog uzdužnog planinarskog puta kroz sjeverni i

srednji Velebit u dužini od preko 50 kilometara. Trajala je od 1930. do 1933. i po svom graditelji ing. Anti Premužiću (1889.- 1979.) danas je poznata kao Premužićeva staza. Njezin najatraktivniji dio uklesan je u vrtohlave stijene Rožanskih kukova, u području gdje su poslije otkrivene neke naše najdublje kraške jame. Ta staza je i danas, nakon osam desetljeća, još uvijek najveća naša planinarska atrakcija u europskim razmjerima.

Razvoj alpinizma (penjačkog planinarstva u stijeni) kasnio je u Hrvatskoj jer se HPD protivio toj „riskantnoj“ djelatnosti. Prvi alpinistički odsjek osnovan tek 1935. u Zagrebu, no ubrzo je nadoknadio kašnjenje. Vodio je alpinističke škole kojima je Klekova stijena nad Ogulinom postala klasično vježbalište, organizirao prvu hrvatsku alpinističku ekspediciju (Čvrnsnica u Hercegovini 1941.), a 1942. i 1943. vodio je alpinističke tečajeve za slovačku vojsku u Karpatima.

Planinari su protagonisti zaštite prirode. Prvi nacionalni parkovi u Hrvatskoj i bivšoj državi (Štirovača na Velebitu i Plitvička jezera) proglašeni su 1928. zaslugom predsjednika HPD-a dr. Krajača u vrijeme kad je bio ministar kraljevske vlade u Beogradu. NP Risnjak nastao je zaslugom potpredsjednika HPD-a botaničara Ive Horvata (1891.-1962.), NP Paklenica i NP Mljet zaslugom prvog predsjednika Planinarskog saveza Hrvatske, akademika Branimira Gušića (1901.-1975.), Velebitski botanički vrt zaslugom urednika „Hrvatskog planinara“ dr. Franje Kušana (1902.-1972.) itd.

Ovdje ne možemo prešutjeti hrvatsko planinarstvo u Bosni i Hercegovini. Kao što je u ovom časopisu već istaknuto (Povijest hrv. športa, 44, br. 160, 2012, str. 6-9), protagonisti planinarstva u toj zemlji bili su Hrvati (i pohrvaćeni stranci koji su došli iz Austro-Ugarske). Planinarstvo je tvorevina

Sljemenska piramida iz 1889. - danas na Japetiću u Samoborskom gorju

Alpinistička zbirka u Ogulinskom muzeju

zapadne kulture i oni su je presadili na tlo BiH. Pripadnici istočnih kultura (Bizanta, islama) prihvatili su planinarstvo mnogo kasnije. To najbolje ilustrira podatak da su dva najveća planinarska društva u BiH (Društvo planinara u BiH i HPD sa svojim podružnicama) bila do 1940., kada su se i sjedinila, pretežito ili posve hrvatska. Prvo društvo imalo je na vrhuncu razvoja oko 1500 članova, 8 podružnica i 17 kuća, a HPD je u BiH imao 7 podružnica i 6 kuća. Gotovo sve je uništeno u ratu, a zatim pola stoljeća, sve do krvavog raspada Jugoslavije, nije bila dopuštena obnova starih društava (osim ljevičarskog „Prijatelja prirode“).

Zanimljiva je činjenica da su Hrvati po prestanku nedavnog rata u BiH, unatoč potiskivanju u toj zemlji i gotovo prepovoljenom broju, obnovili svoja planinarska društva i sagradili niz planinarskih kuća. Danas imaju oko 25 društava s desetak kuća i važan su faktor održavanja hrvatstva u sredini koja im nije naklonjena.

U drugoj Jugoslaviji planinarstvo je znatno prodrlo u širinu. Na tradicijama predratnih HPD-ovih podružnica osnovana su samostalna društva, a i mnoga nova, tako da se broj planinara umnogostučio te dosegao gotovo 40.000. Tada su društva bila udružena u Planinarski savez Hrvatske (PSH), koji je pravni sljednik HPD-a, ali ne više na centralistički, nego na koordinacijski način. Svjetski planinarski savez (UIAA) odao je Hrvatskoj prigodom proslave 100-godišnjice HPD-a priznanje, na taj način da je svoju godišnju skupštinu 1974. održao kod nas, u Delnicama. Delegati su tom prilikom posjetili planinarski slet na Platku i bili impresionirani, jer nikad nisu vidjeli tako velik skup planinara – nekoliko tisuća ljudi iz cijele države.

Važna je značajka toga razdoblja procvat specijaliziranih djelatnosti - alpinizam, speleologija, gorsko spašavanje, trasiranje i markiranje putova, ekspedicionizam, himalajizam itd. Izdvojit ćemo, kao posebno značajne uspjehe, naš prvi uspon na Mount Everest (član splitskog „Mosora“ Stipe Božić 1979. i ponovno 1989.) i istraživanje hrvatskih špilja. Speleologija je posebna značajka hrvatskog planinarstva jer je, za razliku od drugih zemalja, u Hrvatskoj u rukama speleoloških sekcija planinarskih društava. Jedini trajni hrvatski speleološki časopis „Speleolog“, koji objavljuje znanstvena otkrića iz hrvatskog podzemlja, izdaju planinari od 1952. godine (Speleološka sekcija HPD-a Željezničar

U Hrvatskoj je prvi penjački uspon u stijeni zabilježila ilirkinja Dragojla Jarnević

u Zagrebu). Spomenimo samo najdulje istražene špilje u Hrvatskoj: špiljski sustav u Crnopcu na Velebitu (26 km), Đulin ponor u podzemlju Ogulina (16 km) i sustav Panjkov ponor na Kordunu (13 km). Od jama dubljih od tisuću metara sve tri su na Velebitu: Lukina (- 1431 m), ujedno i jedna od najdubljih na svijetu, Slovačka (- 1320 m) i Velebita (- 1026 m).

Spektakularna hrvatska ženska ekspedicija

Rat nakon raspada bivše države negativno se odrazio na stanje planinarstva. Mnoge planine postale su nedostupne, domovi izgubljeni, a broj članstva se gotovo prepolovio. U tom su ratu planinari kaoiskusni terenci mnogo pridonijeli pobjedi Hrvatske, a Velebit su čuvali planinari (Specijalna postrojba GS HV Planinska satnija „Velebit“).

Nakon Domovinskog rata dobilo je organizirano planinarstvo nov polet, o čemu svjedoči sljedećih nekoliko podataka Hrvatskog planinarskog saveza (HPS) kao nacionalne krovne udruge.

Kroz HPS je od utemeljenja prošlo više od četvrt milijuna registriranih članova, koji su osnovali preko 500 podružnica i planinarskih društava; danas ih je 273 u svim većim, pa i manjim mjestima, s gotovo 30.000 članova.

U tih 140 godina izgrađeno je preko 200 planinarskih kuća, od kojih su danas 153 u funkciji; godišnje ih posjećuje na stotine tisuća izletnika.

Godine 1882. planinari su počeli označavati, održavati pa i graditi staze, tako da su prodrli u gotovo svaki naš gorski kutak. Danas postoji oko 6000 km markiranih planinarskih puteva i više desetaka obilaznica.

HPS se brine za razvitak specijaliziranih djelatnosti i stručno usavršavanje. Danas u njemu postoji 15 stručnih i organizacijskih komisija. One izravno okupljaju i koordiniraju stručne odsjeke u planinarskim društvima s dosad 4000 dodijeljenih raznih planinarskih zvanja i naslova. Njihovi nositelji jamstvo su kvalitetnog i stručnog osposobljavanja ukupnog članstva za gotovo sve zamislive djelatnosti u planinama kod nas i u svijetu.

Spomenute komisije danas objedinjuju i koordiniraju pedesetak speleoloških, alpinističkih i športsko penjačkih odsjeka i klubova, 12 stanica vodiča te mnogobrojne markacijske i eko-sekcije u društvima, s oko četiri tisuće članova.

Za sigurnost planinara, skijaša i izletnika, već se 64 godine brine Hrvatska gorska služba spašavanja, čiji su pripadnici dosad imali preko 10.000 akcija. Djeluju ne samo spašavajući živote ljudi, nego i preventivno, tako da je danas među unesrećenima najmanje registriranih planinara.

U 19. stoljeću planinari su prvi shvatili važnost zaštite prirode, a HPS je i danas najveća nevladina udruga koja se konkretno i beskompromisno brine za zaštitu planinske prirode.

Bogatu prošlost hrvatskog planinarstva prikazuju tri muzeja: Samoborski (planinarskom zbirkom), Ogulinski (alpinističkom zbirkom) i Hrvatski športski muzej (raznim predmetima).

U HPS-u je održano na stotine stručnih alpinističkih, speleoloških, vodičkih, športsko-penjačkih, markacističkih i ekoloških škola, tečajeva i logora zasnovanih na usvojenim programima, a u planinarskim društvima na tisuće planinarskih škola.

Neke naše planinarske specijalnosti, posebno alpinizam, ekspedicionizam i speleologija, afirmirale su se diljem svijeta uspjesima na najvišim stijenama i vrhovima i u najdubljim jamama našega planeta. Dokazale su se kao uspješni organizatori takvih ekspedicija i na najsloženijim ciljevima na svim kontinentima.

Planinarska društva, a posebno HPS, tiskali su na stotine planinarskih vodiča, priručnika, zemljovida i putopisnih knjiga, kojima se služe ne samo planinari, nego značajno doprinose hrvatskoj književnosti. „Hrvatski planinar“ jedan je od najstarijih časopisa u Hrvatskoj; izlazi već 116 godina, a izašao je na 35.000 objavljenih stranica.

Planinari o svojim aktivnostima snimaju brojne fotografije i filmove, održavaju javna predavanja, izložbe i muzejske postavbe; s HPS-om na čelu stvaraju i umjetničke vrijednosti te tako doprinose hrvatskoj kulturi.

HPS je član mnogih domaćih i stranih asocijacija, između ostalih: Hrvatskog olimpijskog odbora, Svjetske federacije planinarskih saveza (UIAA), Svjetske federacije za planinarsko skijanje (IMFS), Svjetske federacije za športsko penjanje IFSC), Europske pješačke federacije (ERA) i Balkanske planinarske unije (BMU).

Ovaj kratki pregled završit ćemo spektakularnom hrvatskom ženskom ekspedicijom na Mount Everest 2009. Kad se ta ekipa od 12 djevojaka pojavila u baznom logoru Everesta, privukla je zanimanje stotina alpinista koji se tamo svake godine sjate iz cijelog svijeta. Ali je pobudila i nevjericu u njihov bilo kakav uspjeh. Dogodilo se suprotno: bila je najuspješnija od svih tamošnjih ekspedicija! Naše su djevojke na usponu prestizale svjetske asove i usput spašavale iznemogle penjače, premda se mislilo kako će one trebati pomoć. Ishod je bio senzacionalan – čak je četiri Hrvatica uspjelo osvojiti vrh svijeta...

Stilizirani Klek u grbu Hrvatskog planinarskog saveza